

Az import anyagár-emelkedések kihatásai az MHE vállalatainál

A műszaki fejlesztés, a termelési költségek csökkenése, a hatékonysági követelmények fokozottabb előtérbe helyezése óta többször került sor a termelői árak rendezésére.

Az 1959. évi árrendezés az ipari termelői árakat önköltségi alapra helyezte. Kialakította az ipari termelés lényegében ma is érvényes költségszerkezetét. Azóta számos észrevétel látott napvilágot, amelyek pénzügyi szabályozó rendszerünk problémáit az ipari termelői árak igen magas tiszta jövedelem tartalmára vezethetik vissza.

A következő jelentősebb árrendezés 1968-ban, a gazdasági reform életbe lépésekor történt. Célja a kereslethez igazodó termelés, a gyorsabb műszaki fejlesztés, a gazdaságosabb termékszerkezet kialakításán szem előtt tartásával az ipari termelői árak és a külkereskedelmi árak kapcsolatának megteremtése volt.

Egészen más okok — az igen nagy mértékű import, elsősorban tőkés import anyagár-emelkedések — váltották ki az 1975. évi árrendezést. Ez esetben az árrendezés célja az volt, hogy a termelői és külkereskedelmi árak szabályozó hatása olyan körülmények között is alkalmazható legyen, amikor a viszonylagos árstabilitást a tőkés világpiacon infláció mellett kell biztosítani.

A világpiacon árányok változása — népgazdaságunk adottságai következtében — jelentős hatást gyakorolnak gazdálkodásunk folyamatára. Az import anyagárak 1973. II. félévtől észlelt és tartósan bizonyult emelkedése a külkereskedelmi cserearányok fokozatos romlását eredményezték. 1972. évhez képest az elmúlt év végéig népgazdasági szinten az export értékesítési árak mintegy 25%-os növekedése mellett az import beszerzési árakban több mint 50%-os áremelkedés volt tapasztalható.

Az állandóan növekvő importköltségek nagyrészen egyoldalú költségvetési terhet jelentettek, mivel az áremelkedéseket a költségvetés fedezte, viszont az exporttöbblet nyeresége csak részben jelentett költségvetési bevétel-növekedést. Ilyen körülmények között a termelői árszínvonal viszonylag változatlan szinten-tartására irányuló törekvés — a tőkés import egyre nagyobb mértékű támogatásához vezetett — olyan különös helyzetet eredményezett, hogy az egyre drágább import hazai felhasználásért csak a költségvetés növekvő megterhelésével lehetett biztosítani.

Így viszont a termelői árak nem feleltek meg annak a fontos alapkövetelménynek, hogy az anyagköltségek vonatkozásában a valóságos ráfordításokat tartalmazzák. A termelő vállalatok nem érzékelték az importált anyagok tényleges költségeit, ezért a tőkés világpiacon változásai következtében módosult exportfeltételekhez nem is alkalmazkodhattak.

A szükséges egyensúly helyreállítása érdekében egyidejűleg több problémát kellett megoldani. Egyrésztől biztosítani kellett, hogy a tőkés infláció ne zavarja a magyar népgazdaság előirányzott fejlődé-

sét, másrésztől arra kellett törekedni, hogy a vállalatok fokozottabb figyelmet fordítsanak a piaci igényekre olyan formában, hogy a megfelelő exportkínálattal alkalmazkodjanak a kereslet változásaihoz. Végül a reális költségárányok kialakítása mellett fokozottabb mértékben előtérbe került az anyaggal és energiával történő takarékosabb gazdálkodás igénye.

Az előbbi célkitűzéseket hivatott megvalósítani az 1975. I. 1-i részleges termelői árrendezés. Az árrendezés azért tekinthető részlegesnek, mert nem terjedt ki minden anyagféleségre, de részlegesnek tekinthető abban az értelemben is, hogy a drágább nyersanyagárakat a vállalatok többsége nem érvényesíthette az eladási árakban annak ellenére, hogy a magasabb anyagárak az önköltség emelkedését vonták maguk után.

Miután a tőkés világpiacon nyersanyagárak egyoldalú beépítése jelentős mértékben, mintegy 7%-kal emelte volna az ipari termelői árszínvonalat, ennek ellensúlyozására az eszközkötési járulék későbbi időpontra tervezett mérséklése már 1975. I. 1-től kezdődően bevezetésre került. Az intézkedés lényege, hogy

- az évi 5% járulékot ezután nem az állóeszközök bruttó, hanem nettó értéke után kell fizetni,
- továbbá az átmenetileg hitelből fedezett eszközöket a hitelviszafizetés időpontjáig nem terhelő járulékfizetési kötelezettség.

Az előzetes számítások azt igazolták, hogy a vállalatok nagyobb részénél az eszközkötési járulék csökkentése kiegyenlíti, illetőleg meghaladja azt a költség-növekedést, amit a begyűződő anyagár-emelkedés és a szállítási költségek figyelembe vehető, tartósan minősített növekedése jelent. Ez a helyzet alakult ki a híradástechnikai ipari ágazat vállalatainál is. A Híradástechnikai Egyesülés iparvállalatainál tehát nem teljes körű, hanem csak részleges termelői árrendezésre került sor. Megállapítható volt ugyanis, hogy az eszközkötési járulék csökkentésével a figyelembe vehető többletköltség a vállalatok többségénél kisebb, mint a termelési költségek 2%-a, illetve a nyereségre történő hatása nem nagyobb 15%-nál. (A teljes körű árrendezésre általában csak akkor kerülhetett sor, ha a többletköltségek egyenlege e határokat meghaladta.)

A Magyar Híradástechnikai Egyesüléshez tartozó termelő vállalatoknál az anyagköltség-változások árindexének vállalatok között észlelt szóródását az egyes termékcsoportokban — a felhasználás mértékének növekvő sorrendjében — az 1. táblázat tartalmazza. Az anyagár-változások az 1973. évi összes anyagfelhasználás 27,2%-át érintik, fenti táblázatból megállapíthatóan 121,1%-os indexszel. Az összes anyagfelhasználásra vetítve az anyagár-emelkedés 5,7%-ot tesz ki.

Áremelést kellett végrehajtani az áruszállítási költségek vonatkozásában is. Vállalatainknál a kimutatott költség-növekedési index 113–142% között mozog, egyesületi átlagban 116,4%.

1. táblázat

	Anyagköltség-változás indexe	
	szóródása	átlaga
Alkatrészek, kooperáció	103,3—111,4	108,6
Színes- és nehézfémek	104,3—200,—	143,1
Vegyipari anyagok	122,5—157,5	133,9
Vaskohászati termékek	105,2—132,8	110,3
Energiahordozók	122,1—172,8	137,6
Alumíniumipari termékek	118,7—125,—	120,3
Átárazott anyagok összesen	107,7—167,3	121,1

Az anyagköltségek és az áruszállítási tarifák emelését, amint már említettük, az eszközlekötési járulék mérséklése hivatott ellensúlyozni. A Magyar Híradástechnikai Egyesüléshez tartozó vállalatok nettó/bruttó állóeszköz-állomány indexe 1973. december 31-én 59,7—81,3%-os tartományban szóródott és az ipari termelő vállalatok átlagában 69,2%-ot tett ki. Ez tehát az állóeszközök után eddig az időpontig fizetett járulékteher jövőbeni 30% körüli csökkenését jelenti. Ez a csökkenés egyik tényezője. Ennél az összegnél valamivel nagyobb az a költségcsökkenés, amit a hosszú és középlejártatú hitellel finanszírozott eszközök járulékfizetési kötelezettség alóli mentesítése von maga után.

100 Ft ipari termelésre jutó — az árrendezés kihatásaként megváltozó — költségsszintek alakulását ezek után a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat

	1968. évi tényleges	1973. évi tényleges felhasználás	
		1973-as szinten	1975-ös szinten
Anyagköltség	50,7	48,1	50,5
Eszközlekötési járulék	4,2	4,4	3,0

Következésképpen — az összes termelő vállalat vonatkozásában — 100 Ft termelési értékben:

- az anyagköltség 5,7%-kal emelkedik (1973. évi és szintű összes anyagfelhasználáshoz képest +221,— mFt),
- a szállítási költségek növekedése viszonylag alacsony (7,5 mFt) költségsszintváltozást nem eredményez,
- az eszközlekötési járulék 34,4%-kal csökken (1973. évi összes járulékhöz képest —126,4 mFt),
- végül a mérleg szerinti nyereség lényegében változatlan, mivel az anyagár-emelkedés fenti ösz-

szegéből mintegy 102,— mFt eladási árakban érvényesíthető.

Néhány vállalatnál azonban pénzügyi rendezésre kerül sor. Két vállalat esetében az eszközlekötési járulék csökkenése — a rendezés határértékét illetően — meghaladja az áremelkedés mértékét, ugyancsak két másik vállalatnál ellenkező eset áll fenn, vagyis a költségnövekedés a magasabb összegű.

Az árrendezés következményeként mutatózó 50,5%-os anyagköltséghányad még mindig alacsonyabb, mint a gazdasági reform induló évében kimutatott költségsszint, annak ellenére, hogy az Egyesüléshez tartozó vállalatok korábban is, de az utóbbi években évről évre jelentősebb mértékű kooperációt kénytelenek igénybe venni.

A híradástechnikai termékek 100 Ft termelési értékben elszámolt vállalati szintű anyagköltsége mintegy 35%-kal alacsonyabb, mint a népgazdasági ipari átlag. Ez önmagában is figyelembe veendő körülmény, a híradástechnikai alágazat termelési lehetőségeit illetően.

Figyelembe kell venni még azt is, hogy a vállalati szintű anyagköltségeket nagymértékben befolyásolják azok, az eladási árakban (de a felhasználóknál anyagköltségben) szereplő, tiszta jövedelem-elemek és eltérő nagyságú nyereségek, amelyeket az előző termelési fázisokban levő vállalatok eladási áraikban elszámoltak, illetve amelyeket a költségvetés a termelés folyamatában elvont.

A korábbi években számításokat végeztünk a termékszintű népgazdasági önköltség megállapítása céljából. Ezek a számítások azt igazolták, hogy a híradástechnikai végtermékekben igen nagy tömegű tisztajövedelem halmozódik fel. A termelési költségek között anyagköltség címen elszámolt ráfordítások kétharmad része alkatrész és kooperáció. Több vertikum után a végtermékbe kerülő alkatrészek hozzávetőlegesen 50%-ot meghaladó — munkabéreköltséget, nyereséget és társadalmi tisztajövedelem-elemeket tartalmazó — ráfordításokkal növelve kerülnek elszámolásra az anyagköltségek között. Ezen túlmenően az is megállapítható, hogy a gazdasági reform kezdete óta a költségvetési befizetések minden egyéb mutatónál jobban emelkedtek.

Az anyagárak megváltozása exportértékesítés vonatkozásában szükségképpen újra rangsorolja a termékeket, termékcsoportokat. Ez a sorolás a híradástechnikai termékek vonatkozásában vélelmezhetően kedvező lesz, mivel a gyártmányok magas tisztajövedelem-tartalma mellett a végtermékek eszközárnyos nyeresége ugyanúgy kedvező, mint hatékonysági mutatóinak folyamatos javulása.

Dr. Páthy Lajos